

Степанова Т.В., к.ю.н., доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СУДОВИЙ УГЛЯД У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

1. Одним з обов'язкових учасників господарського процесу є господарський суд (суддя) - основний, головний та обов'язковий учасник, на якого законом покладено завдання розгляду і вирішення спорів.

Судова влада в структурі державної влади України посідає важливе місце, зумовлене її соціальною роллю і специфічними функціями. Із судовою владою пов'язані такі категорії, як правосуддя, судовий контроль, юстиція [1, с. 39]. Не може сприйматися *судова діяльність* і без судового угляду.

У цьому плані висока роль суддівського переконання в оцінці обставин справи. Складним є їх зв'язок між собою. Переконаність, поза сумнівом, повинна ґрунтуватися на результатах вивчення і

дослідження усіх обставин справи, на методах оцінки доказів. Оцінка доказів, у свою чергу, полягає в тому, що суд від вірогідного знання встановлює достовірність кожного доказу, значення його для справи.

Внутрішнє переконання судді - складне багатогранне поняття, яке виступає як передумова, як процес, як результат пізнавальної діяльності судді [2, с. 130].

До прикладу, у Єгипті особа, яка здійснювала правосуддя та державне правове регулювання, повинна була бути високоморальною людиною. Незважаючи на наявність позитивно-правових норм, вона повинна була приймати рішення на власний розсуд за законами релігії та природи, опиратись на здоровий глузд та інтереси держави, володіти природно-правовими рисами: небагатослівністю, благородністю, вмінням здійснювати правосуддя та мирити людей. Вплив природного права вбачався також у здатності судді прислухатись до власного серця, яке не могло нашттовхнути людину на гріх. Лише суддя, який був наділений вищенаведеними ознаками, міг здійснювати правосуддя та приносити щастя людям [3, с. 13].

Остаточним поєднанням вимог природного права та норм позитивного права стала кодифікація Юстиніана (527-566 рр.), яка являла собою правовий збірник, побудований на грецькій концепції природного розуму і римському почутті гармонії. В основі судового угляду в цей час лежать моральні якості судді, думка якого побудована на законності (позитивному праві) й моральності (природному праві), вважалась його углядом, а за їх відсутності - його свавіллям [4, с. 495].

2. Важливого значення у забезпеченні об'єктивності та неупередженості судді при розгляді справи набуває ст. 20 ГПК України, яка встановлює підстави і регламентує процедуру відводу (самовідводу) судді. Суддя не може брати участь у розгляді справи, якщо:

- він є родичем осіб, які беруть участь у судовому процесі; встановлено інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості;
- суддя брав участь у розгляді справи раніше (у разі скасування рішення, ухвали, прийнятих за його участю, в тому числі за нововиявленими обставинами);
- суддя раніше брав участь у розгляді справи між тими ж

сторонами в якості експерта, перекладача, тощо.

Посилання представника на те, що підставою відводу судді є незадоволення суддею позовних вимог заявника з іншої справи або що інший суддя вже вирішує аналогічну справу і ознайомлений з обставинами справи, яка розглядається, тому він скоріше розгляне спір по суті й винесе справедливе рішення, не можуть викликати сумніву в неупередженості судді.

Деякі дослідники вказують, що “законодавство передбачає вичерпний перелік підстав для відводу або самовідводу судді господарського суду і цей перелік не підлягає розширеному тлумаченню” [1, с. 47]. Однак з цим не можна погодитися, оскільки вищезазначена норма закріпила “інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості”. Здається, це формулювання вірне, оскільки правова норма не може передбачити все різноманіття умов, за яких суддя втрачає зазначену ознаку.

3. Відвід повинен бути мотивованим, заявлятися у письмовій формі. У відповідності з частиною четвертою ст. 20 ГПК заява про відвід судді повинна подаватися, як правило, до початку розгляду справи. Після цього заявити відвід можна, якщо про підставу відводу сторона чи прокурор дізналися після початку розгляду справи по суті.

4. Відповідно до пункту 1.2. постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» з усіх учасників судового процесу лише сторони, треті особи і прокурор, який бере участь у процесі, наділені правом заявити відвід судді за наявності підстав та в порядку, зазначених у статті 20 ГПК, у тому числі у випадку, коли суддя бере участь у новому розгляді справи в разі скасування рішення, ухвали, прийнятих ним чи за його участю [5]. При цьому за аналізом статті 20 ГПК України лише «сторони та прокурор, який бере участь у судовому процесі», можуть заявити відвід судді (частина третя статті 20). Ця суперечність обов'язково повинна бути законодавчо врегульована, оскільки може призвести до зловживань. Треті особи відіграють в ході розгляду справи важливу роль, і позбавлення їх права на заявлення відводу судді та допоміжним учасникам процесу негативно впливати-

ме на хід розгляду справи.

5. Крім того, відповідно до норм ГПК України питання про відвід судді вирішується судом у тому складі, який розглядає справу. Отже, якщо справа розглядається суддею одноособово, відповідне питання вирішується саме цим суддею у нарадчій кімнаті.

Таким чином, зацікавлена особа сама вирішує питання про свій відвід. Це представляється невірним. Більш демократичною була попередня редакція статті 20 ГПК України, що діяла до 2010 р., згідно з якою вказане питання вирішував голова або заступник голови господарського суду.

6. Щодо самовідводу, то 1.2.2 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» зазначає, що «форми заявлення самовідводу судді процесуальним законом не передбачені. Отже, достатнім є зазначення про це у відповідній ухвалі, винесеній згідно з частиною п'ятою статті 20 ГПК та з урахуванням вимог статті 86 названого Кодексу» [5].

Утім, доречним представляється чітке врегулювання вказаного питання для запобігання зловживанням при реалізації вказаного положення.

7. У скасованій редакції статті 20 ГПК України також було імперативно вказано, що за підсумками розгляду заяви про відвід виноситься ухвала в триденний строк з дня надходження заяви про відвід. Проте у чинній редакції це положення виключено, що дає можливість для зловживань з боку суддів.

8. У разі необхідності заміни судді у процесі розгляду справи або додаткового введення судді (суддів) до складу суду розгляд справи з огляду на встановлений пунктом 3 частини четвертої статті 47 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" принцип незмінності судді слід починати спочатку [6, п. 3].

Література:

1. Балюк І.А. Господарське процесуальне право. - К., 2002. - 358 с.
2. Шабанов П. Н. Внутреннее убеждение судьи // Вестник ВГУ. Серия: Право. - 2010. - № 1. - С. 129-130.

3. Сливка С.С. Природне та надприродне право: у 3 ч. - Ч. 1: Природне право: історико-філософський погляд. - К.: Атіка, 2005. - 224 с.
4. Попов Д.І. Розвиток уявлень про застосування природного права при здійсненні судового угляду // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - 2011. - № 2. - С.488-496.
5. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18 // Вісник господарського судочинства. - 2012. - № 1. - С.27.
6. Про судові рішення: Постанова Пленум Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 6 // Вісник господарського судочинства. - 2012. - № 3. - С. 36.